

РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ

Цикл бібліографічних оглядів про
українських письменників і поетів --
жертв сталінських репресій

Частина 1

vsviti.com.ua

Мета огляду літератури: ознайомити читача з творами «Розстріляного Відродження», розповісти про письменників, їх творчість та продемонструвати книги, які зберігаються у фонді бібліотеки інституту. Огляд буде складатися з 3-х частин. В першій частині мова піде про Миколу Зерова, Григорія Косинку, Валер'яна Підмогильного та Олесь Досвітнього. У другій частині -- про Михайла Драй-Хмару, Антіна та Івана Крушельницьких, а у третій – про Миколу Вороного, Миколу Куліша, Миколу Хвильового та Євгена Плужника.

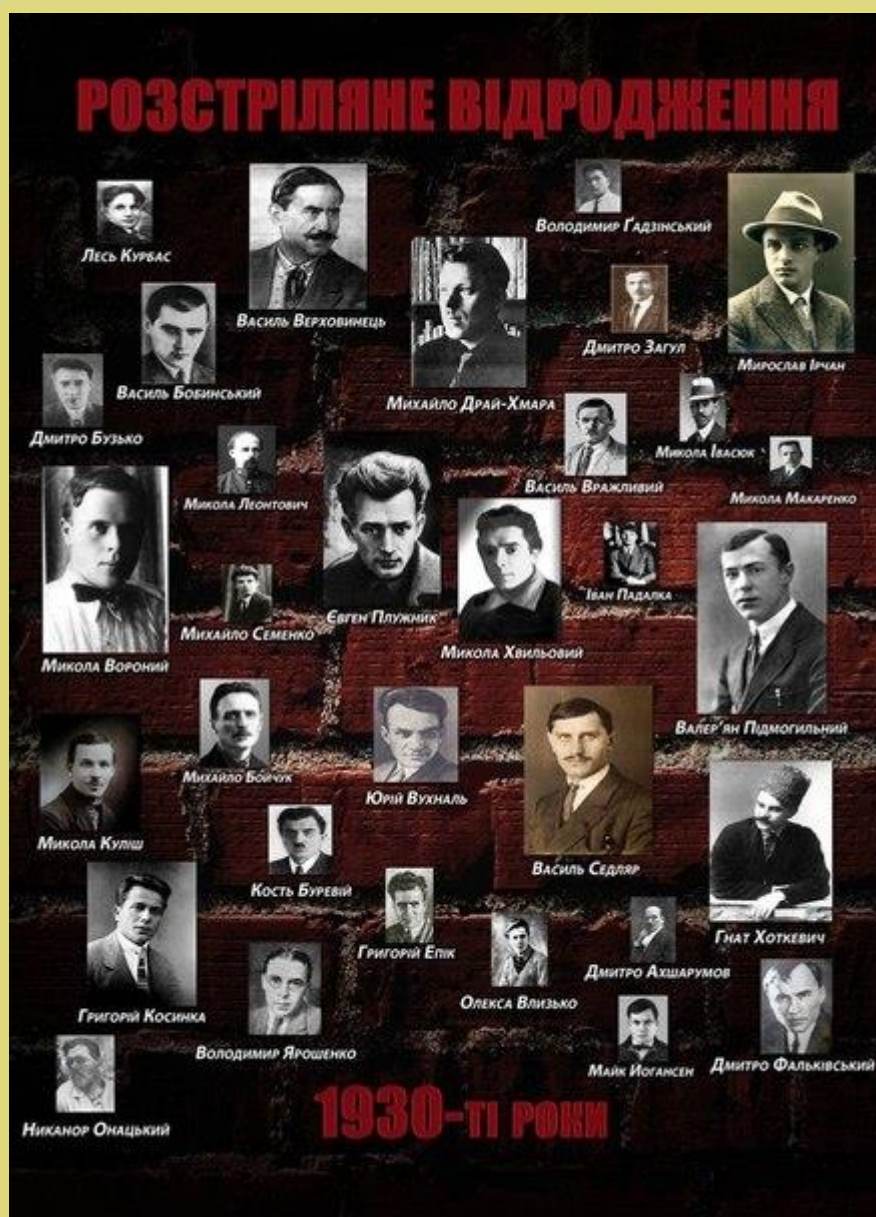
Вступ

Розстріляне відродження – літературно-мистецьке покоління 20-х – початку 30-х рр. ХХ століття в Україні, яке дало високохудожні твори у галузі літератури, живопису, музики, театру і яке було знищене тоталітарним сталінським режимом.

"Розстріляне Відродження" -- це частина української історії 1920-30-х років. Саме в цей час були створені геніальні твори в різних жанрах мистецтва: літературі, музиці, живопису, не всі з яких до цих пір відомі та вивчені.

Саме слово "відродження" вказує на небувалий підйом серед українського творчого покоління того часу, коли після падіння Російської імперії, художники отримали можливість вільно творити і висловлювати свої погляди через власні твори, чого не могли робити при царській владі. Точніше сказати, в імперські часи всі подібні твори перебували під заборонаю, а вільнодумство переслідувалося.

Як видно з поняття "розстріляне", після деякого відносного періоду свободи в творчому середовищі, більшовицький сталінський режим силою своєї репресивної машини знищив або зламав талановитих художників, більшість яких, власне, були розстріляні.

Репресії

vsviti.com.ua

Термін «розстріляне Відродження» вперше запропонував діаспорний літературознавець Юрій Лавріненко, вживши його як назву збірника найкращих текстів поезії та прози 1920-30-х рр. За це десятиліття (1921–1931) українська культура спромоглася компенсувати трьохсотрічне відставання й навіть переважити на терені вітчизни вплив інших культур, російської зокрема (на 1 жовтня 1925 року в Україні нараховувалося 5000 письменників).

Початком масового нищення української інтелігенції вважається травень 1933 року, коли 12–13 відбулися арешт Михайла Ялового і самогубство Миколи Хвильового, у недоброї пам'яті харківському будинку «Слово».

Кульмінацією дій радянського репресивного режиму стало 3 листопада 1937 року. Тоді, «на честь 20-ї річниці Великого Жовтня» у Соловецькому таборі особливого призначення за вироком Трійки розстріляний Лесь Курбас. У списку «українських буржуазних націоналістів», розстріляних 3 листопада також були Микола Куліш, Матвій Яворський, Володимир Чеховський, Валер'ян Підмогильний, Павло Филипович, Валер'ян Поліщук, Григорій Епик, Мирослав Ірчан, Марко Вороний, Михайло Козоріс, Олекса Слісаренко, Михайло Яловий та інші. Загалом, в один день за рішенням несудових органів, було страчено понад 100 ОСІБ !!! представників української інтелігенції – цвіту української нації.

<https://sites.google.com/site/rozstrilanevidrozdzena77/home>

Всі видатні діячі Розстріляного Відродження відчули на собі дії радянської репресивної машини. Вони були або знищені, або зламані. Завдяки розсекреченню документів того часу, у нинішнього покоління з'явився доступ до біографій і слідчих справ українських митців, які були раніше невідомими. Біографічні довідки багатьох з них закінчуються словом "розстріляний", а ті, кому вдалося вижити або повернутися з суворого заслання, вже ніколи не змогли вільно творити, хоча були й ті, хто став зразковим громадянином.

Прийнято вважати, що репресії тривали з 1933 по 1937 рік. Кульмінацією тих трагічних подій став розстріл всесвітньо відомого актора і режисера, народного артиста УРСР Леся Курбаса, а разом з ним ще 100 осіб. Це трапилося 3 листопада 1937 року. .

До цих пір невідома точна кількість репресованих українців. За деякими підрахунками ця цифра коливається в районі 30 тисяч чоловік. З іншого боку, за кількістю друкованих українських письменників до і після репресій, дослідники називають 250 репресованих творчих особистостей.

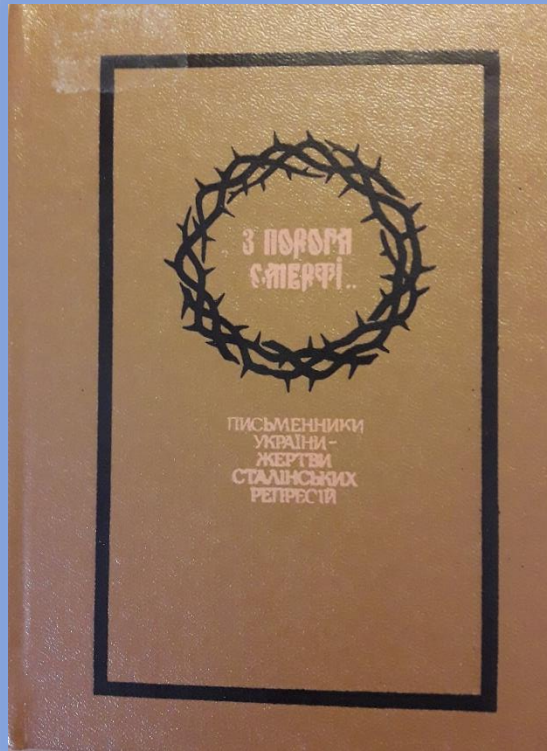
Більшість жертв сталінського терору були реабілітовані в кінці 1950 років, проте їхні твори залишалися під забороною в Радянському Союзі.

Незважаючи на це, митці Розстріляного Відродження, які не знали страху і сміливо говорили правду, залишили після себе прекрасні твори, що демонструють творчий потенціал і силу думки молодого українського покоління. До нас вони дійшли різними шляхами. Багато видавалися за кордоном, а також підпільно в СРСР, деякі переписувалися вручну, частина творів стала доступною вже після розсекречення радянських архівів, але більшу частину, на жаль, знищено.

vsviti.com.ua

Книги

про письменників України – жертв сталінських репресій

З порога смерті. Письменники України – жертви сталінських репресій / Упоряд., передм. О.Г. Мусієнка; авт. колект.: Л.С. Бойко, В. С. Брюховецький, І.В. Зуб, В. О. Мельник, О.І. Микитенко, В.Д. Музика, О.Г. Мукомела, О.Г. Мусієнко, М.К. Наєвко, О.І. Никанорова О.Я. Переїденко, Ф.П. Погребенник, Г.І. Полянкер, М.О. Сорока, Ю.М. Хорунжий, В.М. Юткін; фотоматер. з фототеки видав. «Рад. письмен.», архіву КДБ УРСР; ред. В.Ф. Гужва; худож. О.І. Яцун. – К.: Радянський письменник, 1991. – 494 с.: іл., фото

У книзі вперше поіменно названо письменників України, які стали безневинними жертвами сталінського терору. Вивчення архівів КДБ дозволило документально точно розкрити методику й механіку політичних процесів над творчою інтелігенцією в Україні у довоєнний і повоєнний періоди. Книга ілюстрована документами із судово-слідчих справ, що збереглися в архівах.

Варто віддати належне творцям цієї книги, особливо упоряднику і автору вступної статті Олексі Мусієнку, голові комісії «Меморіал» СПУ, відомому журналісту за часів, коли Україна входила до складу СРСР. Ось що пише Енциклопедія сучасної України про Олексю Мусієнка.

МУСИЄНКО Олекса Григорович (25. 02. 1935, с. Велика Павлівка Зіньків. р-ну Харків., нині Полтав. обл. – 28. 02. 2002, Київ) – письменник. Чл. НСПУ (1963). У віці неповних 3-х р. став сиротою, виховувався у спец. притулку для т. зв. послідків ворогів народу. Закін. Київ. ун-т (1958). Від 1957 – ред. г. «Київський комсомолец», потім працював у вид-ві «Радянський письменник». Голова комісії НСПУ «Меморіал» (від 1990), фундації «Мартиролог України» (від 1992). У співавт. з І. Головченком написав тетралогію – романи «Золоті ворота» (1962), «Чорне сонце» (1966), «Білий морок» (1970), «Голубий берег» (1978), в яких на докум. матеріалі відображено героїчну оборону Києва від фашистів у перші місяці 2-ї світ. війни, боротьбу партизанів і київ. підпільників з окупантами. Автор повістей «Перевал» (1975), «Спалах» (1976), роману «Багряна вежа» (1982), зб. есе «Пересвіти» (1985), «Український етноцид» (1994), нарисів, наук. розвідок на істор. теми тощо. Упорядник кн. «...З-порога смерті...» (1991, про письменників України – жертв сталін. репресій; усі – Київ); під його кер-вом підготовлено до друку тритомник «Олтар скорботи» (мартиролог укр. письменства, культури і науки), «Чорні тюльпани» (афган. мартиролог України), «Тернова ружа» (жін. мартиролог України). 18 лютого 1988 у г. «Літературна Україна» опубл. виступ М. на зборах парт. орг-ції київ. відділ. СПУ, де він поклав провину за масовий голод в Україні на Й. Сталіна і вперше, за словами С. Кульчицького, ввів в обіг термін «голодомор» стосовно голоду 1932–33 в Україні. Жив у Києві. Помер 28 лютого 2002 року. Похований в Києві на Байковому кладовищі.

Доцільно буде нагадати, що до книги також долучилися такі відомі письменники і публіцисти як Юрій Хорунжий (знаний в Україні як дослідник творчості відомих людей), Герш Полянкер (відомий єврейський письменник, який також був репресований в СРСР), Фédір Петрóвич Погребéнник (уродженець села Рожнів Косівського району Івано-Франківської області, доктор філологічних наук, професор, вчений-енциклопедист, лауреат премії братів Лепких та Державної премії України імені Т. Г. Шевченка, автор багатьох статей і нарисів).

Пізнавально буде для читача ознайомитися з текстом передмови до цієї потрібної і важливої книги, тому пропонуємо деякі зі скороченнями.

ТЕКСТИ

з вступної статті Олекси Мусієнка, в якій розкриваються причини масового геноциду українського народу, нещадного знищення інтелігенції та особиста роль в цьому Йосифа Сталіна.

« Історія гомо сапієнс вбрижкана кров'ю безлічі виплесків звірячої жорстокості, проте на її тисячолітніх перегонах не було такого евересту масового геноциду, яким ознаменувався короткий часовий відтинок будівництва «комуністичного раю» в колишній Російській імперії. Мабуть, назавжди залишиться таємницею, скільки десятків мільйонів невинних людей принесли в жертву більшовицькі вожді заради здійснення своїх химерних ідеалів. Точно відомо лише одне: розгнuzданий сталінський терор не поминув у країні рад жодної

нації чи народності, жодного суспільного класу чи прошарку. Та найтяжчого, найнещаднішого знекровлення зазнала, безсумнівно, вітчизняна інтелігенція.

Ні для кого не секрет, що до жовтневого перевороту в 1917 році для кавказького бойовика-експропріатора Сосо Джугашвілі українського питання як такого взагалі не існувало. Але після введення Сталіна наркомом національностей у перший ленінський уряд він несподівано для старих революціонерів постав у тозі чи не найвидатнішого більшовицького українознавця.

Недорікуватий горець не лише доповідав на кожному засіданні ВЦВКу і раднаркому про становище на Україні, але й регулярно знайомив партійні маси зі сторінок преси із суто українськими проблемами...» « Питається: чим зумовлений такий жагучий інтерес вельми скромного партійного функціонера з Кавказу до «українського вузла»?»

«...Можна не сумніватися, наркомнац Сталін знав переконання Леніна, що без українського хліба, вугілля, солі «ні про яке справжнє будівництво соціалізму не може бути й мови». 16 грудня 1917 року «Маніфестом до українського народу з ультимативними вимогами до української Ради» Раднарком більшовицької Росії фактично оголосив війну УНР, Сталін, напевно, розгледів свою зорю удачі саме на небосхилі України. «

«...По-зłodійські обережно, але професійно виважено колишній Коба став підбиратися до керма головного експропріатора України. 27 квітня 1918 року за рішення ленінського раднаркому Сталін став повноважним представником РФСР для ведення переговорів із дипломатичною місією УНР про укладення мирного договору. Восени того ж 1918 року більшовики України на своєму II з'їзді невідомо за які заслуги обрали його членом ЦК КП(б)У. Затим у березні 1920 року він був призначений головою Ради трудової армії України, а через кілька місяців, у дні польської кампанії, обняв посаду члена Реввійськради республіки.

Та диво дивне: якщо в революційному Пітері Сталін буквально захлинався, оповідаючи усно й письмово про українські справи, то, опинившись на Україні, і вибравшись на чи не найвищі щаблі, раптом ніби втратив дар мови, загубив будь-який інтерес до «українського вузла» і лише зрідка давав сіренькі інтерв'ю газетяркам про події на фронтах південно-західного краю.

І пізніше в своїй мільйоннорозтиражованій «Автобіографії» вперто замовчував український період свого життя. Можна тільки гадати, що саме стало причиною таких змін... «

« Адже на той час Україна грізно клекотала всенародними повстаннями, не тільки її окремі регіони, а й численні повіти та волості проголошували себе незалежними республіками й були неприступними бастионами для розрізнених, погано озброєних продзагонів... До того ж місцеві намісники в особі всіляких квірінгів, раковських, п'яткових самі корчили з себе вдатних пролетарських вождів і гадки визнавати верховенство влади на Україні повноважного представника центру Джугашвілі-Сталіна... За таких умов праця на Україні не лише не приносила Сталіну морального вдоволення, але з кожним днем ставала все обтяжливішою і нестерпнішою...» «Тому, коли випала нагода перейти на роботу в Секретаріат ЦК ВКП(б), він без вагань і без жалю полишив Україну, де не здобув ні кар'єри, ні слави.

Полишив, але забути не забув. Тим паче, що вона частенько нагадувала про себе. Навіть ставши генеральним секретарем ЦК ВКП(б), Йосиф Віссаріонович не відчував належної шаноби до себе з боку вчорашніх українських соратників. Навпаки. Вони залюбки ставили йому підніжки, де тільки могли.

Як удар у спину сприйняв він непохитну позицію української делегації, яка на з'їзді Рад торпедувала його криву ідею об'єднання радянських республік на принципах автономії...»

«А яким невгамовним зубним болем була для нього фанатично впроваджувана наркомосом Шумським українізація, в якій «справжні більшовики» вбачали визріваючий гнійник націоналізму!

Все це по вінця озлоблювало Сталіна, поглиблювало неприязнь і недовір'я до партійного та радянського керівництва республіки, яку він розглядав з часів громадянської війни не

інакше як оплот петлюрівщини, махновщини, куркульського бандитизму. Тому з перших же днів свого управління бюрократичним партапаратом постійно «зміцнював» ключові пости на Україні вірними «науходоносорами», чиїми руками ретельно збирав у чорний ящик власної пам'яті компромат на ненависний народ, щоб у зручний момент раз і назавжди поквитатися з новоявленою вандеєю»

А далі більшовицька влада розпочала колективізацію сільського господарства та голодомор.

«Чим закінчилася чергова сталінська авантюра, нині відомо всьому світові. Ліквідація куркульства як класу, повальний грабіж селянства, розстріли без суду і слідства, ув'язнення закладників, насильна депортація мільйонів хліборобів у концтабори й віддалені райони вічної мерзлоти... Морем крові заплатило радянське суспільство за злочинний експеримент побудови сталінського соціалізму!

Спротив суцільній колективізації був розцінений кремлівською клікою Сталін – Молотов – Каганович як «куркульський саботаж генеральній лінії партії». А щоб зламати цей саботаж, «вождь усіх часів і народів» вдався до ще не званої людською цивілізацією зброї – виморювання селянства штучно організованим голодом. І щонайперш свій ненависний погляд спрямував на Україну, Кубань, Північний Кавказ, Поволжя...»

«За свою многотрагедальну історію людство не зуміло витворити ні барв, ні слів, якими можна було б змалювати ті жахи, які коїлися весною 1933-го на Україні. Вже в половині березня були зареєстровані випадки масових самогубств, труподства, канібалізму. А до нового врожаю ще треба було дожити щонайменше три місяці. І всі оті місяці по змертвілій, забудяченій землі бродили товпища обдертих, опухлих, отупілих од голодомору вчорашніх хліборобів, що годували половину Європи, бродили в пошуках їжі...»

«...навряд чи колись стане відомою точна цифра жертв сталінського голодомору. Зате незаперечним є факт, що у 1933-му був тяжко підрубаний генетичний корінь українського народу, що призвело до різкого знелюднення української землі....»

Наступним етапом сталінського терору було знищення українського письменства.

«Уярмлені нації самою долею приречені мати своїх месій в образі поетів, аби не звиродніти духовно, не канути в безодню віків. У російській і австро-угорській тюрмах народів Україна спромоглася народити собі і Кобзаря, і Каменяра, і поетичну Мавку. А після національного бойовища 1917-1920 років на українській землі розплодилось віршописців, як метеликів на травневому лузі. І кожен другий з них, певно, мітив у національні месії. Будучи в переважній своїй більшості за походження синами гречкосіїв, ці піїти наймолодшої генерації, за твердим переконанням Сталіна, були виразниками інтересів українського куркульства. І він ні трохи не сумнівався, що сувора історична необхідність революційного перетворення села з примусовою колективізацією і хлібозаготівлями буде витлумачена ними в зловорожих цілях. Хоча чому – буде?..

Як доносила агентура ДПУ, останніми роками на Україні ширилася про «батька і вчителя» найобразливішого гатунку анекдоти, частівки, приповідки. Він здогадувався, чиїх то рук діло, але до пори до часу робив вигляд, що нічого не помічає. А ось на те, що за кордоном на підставі «свідчень уярмлених українців» розпалювався пропагандистський шал компрометації сталінського «раю», закрити очей не міг. Бо розумів, що перед ним не якийсь там жалюгідний складач анекдотів, а непримиренний класовий Ворог.

Отож за сталінською логікою, висновок напращувався один: раз і назавжди заткнути пельку потенційним мазепинським кобзарям і каменарям. Як це зробити, досвіду Сталіну не треба було позичати. Для подібних випадків у його піхвах завжди зберігалася вивірена зброя – тотальний терор.

...Сьогодні побутує чимало версій про кількість репресованих і замордованих у добу сталінщини письменників України. Різні дослідники називають різні цифри від 97 до 500 осіб. І в цьому нема нічого дивного. Адже сталінські кати не афішували своєї кайнової роботи, не вели доскіпливого бухгалтерського обліку своїх жертв. Навпаки, вони докладали граничних зусиль, щоб приховати від наступних поколінь сліди нечуваних злодіянь, маскуючи під військові об'єкти у віддалених лісових кварталах масові поховання розстріляних, замуруючи судово-слідчі справи в броньованих сейфах спецхранів, оплачуючи безпам'ятство винуватців і свідків геноциду персональними пенсіями і розподільниками. Тому-то кількість загублених сталінщиною життів досі точно не встановлено.

В цьому мартиролозі вперше робиться спроба поіменно назвати письменників України, які стали жертвами сталінського терору. Називати не по пам'яті, не з глухих чуток, а на основі вивчення судово-слідчих справ, що збереглися в архівах Комітету держбезпеки чи інших вірогідних історичних документів.»

*****

Гроно нездоланих співців. Літературні портрети українських письменників ХХ сторіччя, твори яких увійшли до оновлених шкільних програм : навчальний посібник для вчителів та учнів старших класів середньої школи / Упоряд.. канд.філолог. наук В.І. Кузьменко; ред. В.В. Чухліб. –К.: Український письменник, 1997. –285 с. –Бібліогр.: с.281

У книзі подаються літературні портрети тих українських письменників ХХ століття, яких за часів тоталітарного комуністичного режиму спіткала тяжка доля: одні репресовані, переслідувані, твори інших заборонялися, замовчувалися, деякі змушені були емігрувати, жити й працювати на чужині. Нині в незалежній Україні їхні твори вивчаються за шкільними програмами..З цього посібника вчителі

та учні зможуть довідатися про В. Винниченка, М. Хвильового, Т. Осьмачку, П. Филиповича, В. Підмогильного, М. Куліша, Є. Маланюка, І. Багряного, У. Самчука, В. Симоненка, В. Стуса та інших видатних письменників, без творчості яких неможливо уявити літературний процес ХХ століття у всій його повноті і розмаїтості.

Благословімо страчених та їх книги

**Хай подвиг загиблих
кличе на подвиг живих**

Зеров М. Твори в 2 т. / Микола Зеров; упоряд: Г.П. Кочур, Д.В. Павличко; ред. М.Н. Москаленко; худож. оформ. Є.І. Мушкетика; передм. Д.В.П. – К.: Дніпро, 1990

Т.1 : Поезії. Переклади. – 843 с.

Т.2 : Історико-літературні та літературознавчі праці. – 601 с.

До першого тому видатного поета і вченого увійшли його поезії, а також переклади поетичних, драматичних та прозових творів, що належать до найвищих здобутків українського художнього слова. До другого тому увійшли його фундаментальні праці з літературознавства та історії українського письменства, що охоплюють період «Енеїди» І. Котляревського до найяскравіших явищ українського літературного процесу 20-х років ХХ століття.

Микола Зеров

Зеров Микола Костянтинович народився 26 квітня 1890 р. у повітовому місті Зінькові на Полтавщині в багатодітній сім'ї вчителя місцевої двокласної школи. (Мати, Марія Яківна, походила з козацького роду Яреськів із-під Диканьки). По закінченню Зіньківської школи, де його однокласником був славетний у майбутньому гуморист Остап Вишня, Зеров учився в Охтирській та Першій київській гімназії. В 1908-1914 роках – студент історико-філологічного факультету Київського університету.

1912 р. з'являються друком перші статті та рецензії Зерова в журналі «Світло», газеті «Рада», 1914-1917 рр. – він викладач латини в Златопільській гімназії. З 1917 р. Зеров учителює в Другій київській гімназії ім. Кирило-Мефодіївського братства, з 1919 р. працює професором Київського архітектурного інституту, а з осені 1923 р. він професор Київського інституту народної освіти.

Микола Зеров справедливо вважається лідером «неокласиків» -- групи поетів, перекладачів, літературознавців і критиків, до якої зараховують також О. Бургардта, М. Драй-Хмару, М. Рильського і П. Филиповича. Хоча вони формально не утворювали окремішньої літературної організації, їхня спільність – у високих естетичних критеріях, що полягали в пріоритеті загальнолюдських цінностей у мистецтві. У своїй оригінальній поетичній творчості Зеров віддав перевагу сонетам і александрійським віршам, які вирізнялися досконалістю форми і глибинним філософським проникненням у буття. Як перекладач він здійснив багато в чому неперевершених і на сьогодні інтерпретацій античної спадщини, французьких «парнасців», а також творів багатьох інших класичних поетів.

Зеров-критик брав активну участь у так званій літературній дискусії 1925-1928 років, підтримавши і теоретично обґрунтувавши позицію М. Хвильового. Йому також належить значна кількість змістовних досліджень з історії української літератури. Окремими виданнями на Україні вийшли книжки «Антологія римської поезії» (1920), «Камена», «Леся Українка», «Нове українське письменство» (1924), «До джерел» (1926), «Від Куліша до Винниченка» (1929).

Літературна творчість М. Зерова постійно супроводжувалася злісними нападами вульгарно-соціологічної критики, а з кінця 20-х років почалося справжнє політичне цькування письменника. 1930 р., його допитували на суді як свідка у так званому «процесі СВУ». А в ніч із 27-го на 28 квітня 1935 р. він був заарештований під Москвою на станції Пушкіно. 20 травня його відправлено до Києва для слідства. Звинувачення: керівництво контрреволюційною терористичною націоналістичною організацією.

Після певних «тасувань» «групу Зерова» остаточно було визначено в складі 6 осіб: Микола Зеров, Павло Филипович, Ананій Лебідь, Марко Вороний, Леонід Митькевич, Борис Пилипенко.

Військовий трибунал Київського військового округу на закритому судовому засіданні 1-4 лютого 1936 р. без участі звинувачення й захисту розглянув судову справу № 0019-1936. М. Зерову інкримінувалося керівництво українською контрреволюційною націоналістичною організацією і, згідно з тодішніми статтями Кримінального кодексу УРСР, трибунал визначив йому міру покарання: десять років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах з конфіскацією приналежного йому майна. Цікава довідка у висновках по реабілітації М. Зерова: «Проверкой установлено, что бывший сотрудник НКВД УССР Овчинников, принимавший участие в расследовании данного дела, за нарушение социалистической законности осужден, а бывший сотрудник НКВД Литман за фальсификацию следственных материалов из госбезопасности уволен по фактам, дискредитирующим звание офицера». Отже, як насмішка звучало зізнання М. Зерова в суді: «С моей стороны был только один раз сделан призыв к террору – в форме прочтения стихотворения Кулиша на собрании у Рильского». Йдеться тут про читання Зеровим вірша П. Куліша «До кобзи» на квартирі Рильського 26 грудня 1935 р., де два «неокласики» і молодий письменник Сергій Жигалко пом'янули розстріляних по звинуваченню в приналежності до міфічного «об'єднання українських націоналістів» О. Влизька, К. Буревія, Д. Фальківського, Г. Косинку та ін. Правда, випадком (випадком?) зайшов саме в цей час до Рильського і представник газети «Пролетарська правда», присутність якого кілька разів згадувалася під час судового розгляду, але ні прізвища його не називалося, ні самого чомусь не допитувано, бодай як свідка, під час слідства...

На початку червня 1936 р. етап із засудженими у справі цієї «банди» прибув на Соловки. У короткі хвилини вільного часу Зеров повністю віддавався улюбленій справі – перекладу. За багатьма свідченнями, він завершив багаторічну роботу над українською версією «Енеїди» Вергілія (рукопис цього перекладу пропав або знищений).

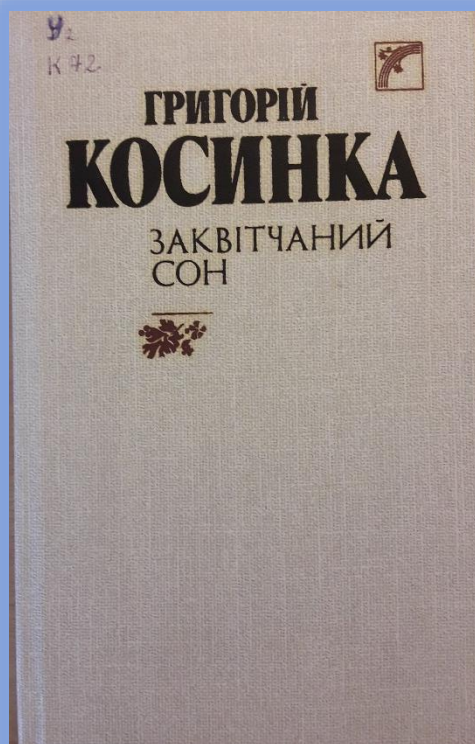
Без будь-яких додаткових підстав і пояснень «справа Зеров та ін.» була нагально переглянута «особливою трійкою УНКВС по Ленінградській області 9 жовтня 1937 р. Як наслідок – Зерову, Филиповичу і Пилипенку було винесено вищу міру покарання – розстріл. Усі вони полягли 3 листопада 1937 року.

Рішенням військової колегії Верховного Суду СРСР від 31 березня 1958 року вирок військового трибуналу КВО від 1-4 лютого 1936 р. і постанова «особливої трійки» УНКВС по Ленінградській області від 9 жовтня 1937 р. скасовані, справа припинена «за відсутністю складу злочину».

Микола Зеров реабілітований посмертно.

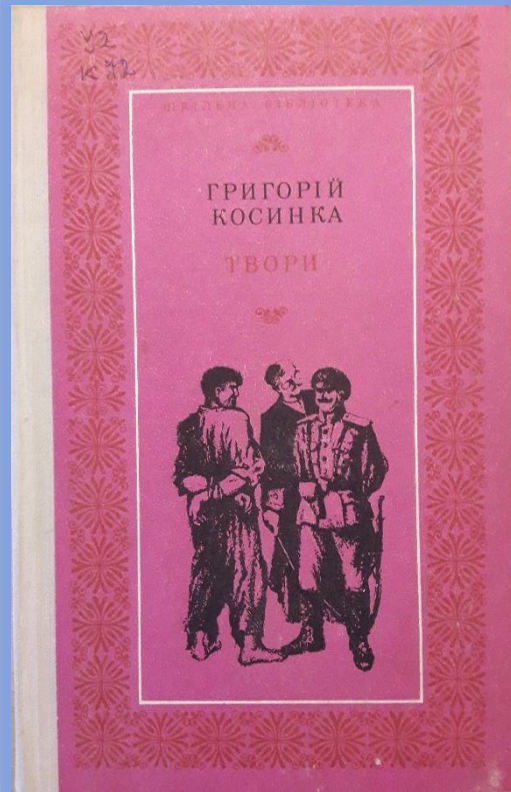
Текст В. Брюховецького

*****

Косинка Г. Заквітчаний сон: оповідання, спогади про Григорія Косинку / Григорій Косинка; упоряд. Т. Мороз-Стрілець; редак. Я.М. Ороса; худож. оформл. К.Т. Лавра; фотопортрет; роботи В. Касіяна. – К.: Веселка, 1991. 287 с.: іл.

Доробок одного з фундаторів імпресіонізму в новій українській літературі складає низка оповідань. Обдарований учень Василя Стефаника й Володимира Винниченка «гарно списав» події громадянської війни та пожовтневого села в Україні. Книжка завершується спогадами про Григорія Косинку.

Косинка Г. Твори / Григорій Косинка; вступн. стаття О. Непорожнього; ред. Н.В. Тихонов; худож. оформл. І.М. Гаврилюка. – К.6 Молодь, 1972. – 223 с. – (Серія «Шкільна бібліотека»)

Початку творчого шляху Косинка – співець села. Він мовби перейняв з рук Стефаника, Васильченка, Черемшини – своїх улюблених письменників-учителів – естафету і поніс її далі. Розповідає у новелах про гірку нужду, голодне животіння, безвихідні злидні українського села на початку ХХ століття, але в той же час мелодія прекрасного, сонячного переважає над відчаєм і зневірою.

Григорій Михайлович Косинка (Стрелець)

Косинка (справжнє прізвище – Стрелець) Григорій Михайлович народився 29 листопада 1899 року в с. Щербанівка Обухівського повіту на Київщині в сім'ї малоземельних селян. Двокласну школу закінчив у сусідньому селі Красне, де жив його дід по матері. Коли йому виповнилося 14 років, вирушив до Києва на заробітки. Працював чистильником чобіт, канцеляристом і водночас закінчив вечірні гімназійні курси. Брав участь у громадянській війні, сидів три місяці в тюрмі (можливо, це була муравйовська тюрма, зображена пізніше письменником у новелі «Фауст»). Впродовж 1919-1922 років учився в Київському інституті народної освіти.

Перші зарисовки і статті опублікував 1919 р. в газеті «Боротьба». Працював у редакції газети «Вісті Київського губревкому», журналах «Нова громада» та «Всесвіт», редактором ДВУ і Київської кінофабрики, директором Харківського і Київського радіокомітетів. Входив до творчої групи «Гроно», яка видала альманах під такою ж назвою, опублікувавши в ньому три етюди: «Під брамою собору», «Мент», «За земельку». Потім став членом літературного угруповання «Ланка», яке у 1926 році перейменувалося на «Марс» (Майстерню революційного слова). Після ліквідації літературних організацій у 1932 році був позагруповим.

Тематично творчість Косинки є відображенням проблем пореволюційного села. Ідейно-стильове спрямування розвивалось у традиціях модерної української новели рубежу XIX-XX століть, найяскравішим представником якої був Василь Стефаник. З ним Косинка підтримував листування, одержуючи від видатного майстра побатьківськи щирі творчі поради.

Стефаник називав Косинку «своїм сином із Дівич-гори» (назва гори поблизу Києва).

Уже перша збірка новел Косинки «На золотих богів» (1922) засвідчила: перед читачем не речник якоїсь однієї політичної тенденції. Як художник «від бога», він виступав «за всіх» і «проти всіх»; йому боліли і рани бідності найбільш окраденого селянства, і месницькі дії заблуканого «бандита-дезертира», то кров переконаного партійця, і дрімуча безпросвітність декласованих спекулянтів та «вічних» міщан.

Віддавши на початку творчості данину імпресіоністичним, символістським і романтичним барвам, Косинка вже в другій книжці новел «В житах» (1926) постав перед читачем як сформований майстер реалістичного письма стефаниківського типу.

Об'єктивність художнього письма Косинки і гострота відтворюваних ним життєвих конфліктів викликали здивування в середовищі критиків, а відверті вульгаризатори з-поміж них навіть публічно звинувачували письменника в поетизації ворожих радянській дійсності сил, в апологетизації куркульства, бандитизму і т. ін. В. Корняк писав, що з новел Косинки не ясно, з ким він і проти кого; Я. Савченку здавалось, що з усіх сучасних письменників Косинка «найяскравіший»; а С. Щупак і О. Полторацький кваліфікували Г. Косинку як куркульського агента в радянській літературі. Натомість високу оцінку творам письменника давали М. Ірчан, М. Рильський, С. Єфремов та ін.

Арештовано Косинку 4 листопада 1934 р. по звинуваченню в приналежності, яка готувала терористичні акти проти керівників партії і Радянської влади. У вирокі виїзної Військової колегії Верховного Суду Союзу РСР у справі терористів-білогвардійців від 15 грудня 1934 р. (по цьому процесу «проходили» також письменники Фальківський, Влизько, Буревій, Антін і Іван Крушельницькі) зазначається: «Суд встановив, що більшість обвинувачених прибули в СРСР через Польщу, а частинба – через Румунію, маючи завдання вчиняти на території УРСР терористичні акти. При затриманні у більшості обвинувачених забрано револьвери і ручні гранати. Керуючись постановою ЦВК Союзу РСР від I.XII. 1934 р., виїзна сесія Військової колегії присудила... Григорія Косинки-Стрільця... розстріляти».

Вирок був виконаний у Києві того ж дня.

Посмертна реабілітація письменника відбулася 19 жовтня 1957 р. У копії довідки за формою № 30, що зберігаються в архівних фондах ЦНБ ім. Вернадського АН УРСР, зазначається: «Дело по обвинению Косынка_Стрельца Г.М., арестованного 5 ноября 1934 года, пересмотрено Военной коллегией Верховного Суда СССР 19 октября 1957 года.

Приговор Военной коллегии от 13-15 декабря 1934 года в отношении Косынки-Стрельца Г.М. по вновь открывшимся обстоятельствам отменен, и дело за отсутствием состава преступления прекращено, **Косынка-Стрелец реабилитирован посмертно».**

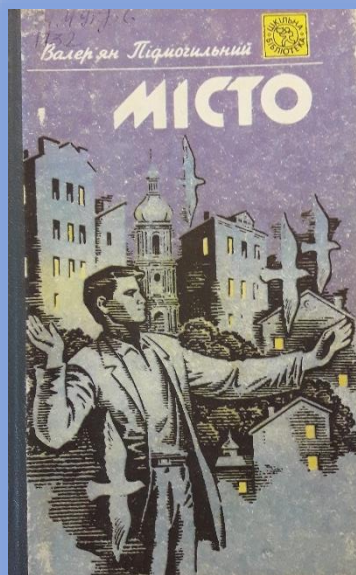
Текст М. Наєнка

*****

Підмогильний В. Місто: роман. Оповідання / Валер'ян Підмогильний. – К.: Дніпро, 2004. – 384 с.: фото. – (Серія «Література в школі»)

У 1927 році письменник завершує роман «Місто», який друкує наступного року у Харкові. Роман мав успіх. Творча потуга роману відчувається й тепер, принаймні читається він з немалим інтересом. Роман написано як психологічний твір – це історія людської душі, можливо, з автобіографічними елементами, але письменник сам застерігав проти ототожнення героя з автором..

В бібліотеці також зберігаються ще дві книги: видання роману В. Підмогильного «Місто», що вийшов у видавництві «Веселка» у 1993 році та збірка оповідань «Історія пані Івги» у 1991.

Валер'ян Підмогильний

Підмогильний Валер'ян Петрович народився 2 лютого 1901 року в с. Чаплі під Катеринославом в селянській родині. Рано виявив неординарні здібності до навчання, тому після церковно-приходської школи пішов до Катеринославського реального училища, яке закінчив 1918 року з похвальною грамотою. Одразу ж вступив на математичний факультет Катеринославського університету, але матеріальна скрута змусила облишити навчання і йти працювати в школу. 1920 року виходить друком перша книжечка Підмогильного з 9 оповідань. Здавалося б, що міг сказати юнак у пору бурхливих суспільних зворушень? Однак та збірка привернула увагу критики не лише передчуттям ще не розквітлого таланту, а й принципово визначеною платформою творчості. Уже в цих творах Підмогильний, як писалося 1921 року «став на варті страждання людини» в той час, як майже вся молода проза піддалася ейфорії революційного романтизму, сподіванням витворити нового індивіда засобами соціального перевороту. І вже цим автор був неприйнятній ортодоксальній критиці. Але він свідомо тягся до європейської літератури, особливо французької класики, якою захоплювався з дитинства. Не дивно, що двадцятилітнім юнаком Підмогильний переклав філософський роман Анатолія Франса «Таїс», а згодом цілу бібліотечку французьких майстрів слова останніх двох століть (Дідро, Мопассан, Вольтер, Гюго, Бальзак, то же Франс).

Навіть рання проза письменника – до згаданої збірки ще додалися книжки оповідань «Військовий літун» (1924) і «Проблема хліба» (1927) – засвідчувала, що він

вирішив для себе проблему національного і вселюдського: В. Підмогильний своїм художнім словом утверджував цільність цих напоямків для вітчизняної літератури, її органічність у тяжінні до західних культур. Усупереч офіційному твердженню про верховенство змісту над формою він утверджував для української прози національність змісту і європейської форми.

Він досить рішуче заявив про себе як прихильник інтелектуальної прози, котрої так бракувало нам на початку століття. Особливо яскраво розкрився талант письменника в романі «Місто» (1928), який був сприйнятий за досягнення всієї групи МАРС (Майстерня революційного слова), що виросла з попередньої «Ланки». А в МАРСі були неабиякі майстри – Г. Косинка, Б. Антоненко-Давидович, Є. Плужник... Не менш гострим був і наступний його роман «невеличка драма» (1930), який міг вийти лише в журнальному варіанті. Переслідування «попутництва» набирало вже фіскальних форм, особливо після процесу СВУ. А Підмогильний був у дружніх взаєминах із С. Єфремовим, Л. Старицькою-Черняхівською, М. Івченком, які пройшли через те публічне судилище.

Сам він був арештований 8 грудня 1934 року у письменницькому Будинку творчості під Харковом, де працював над останнім своїм твором «Повість без назви». Інкримінувалося Підмогильному, нібито «він брав участь у роботі терористичної організації, що ставила своєю метою організацію терору проти керівництва партії». Слідство в Харкові, а потім у Києві велося по групі «контрреволюційної боротьбистської організації», до якої були «приписані» ще С. Плужник, М. Куліш, В. Вражливий, М. Любченко (Кость Котко), О. Ковінька, Г. Майфет – всього сімнадцять чоловік.

На всіх допитах відповідав слідчим однією фразою: «Винним себе не визнаю». Коли «тиск» посилювався, написав офіційну заяву слідчому Блюку, в якій зазначав: «Беручи до уваги, що за Вашою заявою, матеріал у мої справі достатній для віддання мене до суду... я даю таке сумарне зізнання:

1. Ніколи ні до якої терористичної організації я не належав і не належу.
2. Ніколи ніякої терористичної діяльності я не проводив.
3. Про існування подібних організацій, про їх діяльність, або діяльність осіб, зв'язаних з ними, я ніколи нічого не знав, інакше як з виступів представників Радвлади й партії в пресі й на прилюдних зборах.
4. Тому всякі зізнання інших осіб та обвинувачення мене в приналежності до терористичної організації і в терористичній діяльності я рішуче відкидаю як брехливі і наклепницькі.

Слідчий тричі просив розпорядження продовжити строк слідства, поки врешті в протоколі від 11 січня 1935 р. з'явився запис буцім зі слів В. Підмогильного: «Останнім часом я належав до групи письменників-націоналістів з терористичними настроями у ставленні до вождів партії». А перевезений до Київського спецкорпусу НКВС, на допиті заявив 19 січня 1935 року прокуророві Українського військового округу «Я не належав до організації... Я вважав, що постанови партії по національному питанню в життя не проводяться... Для мене представниками партії в літературі були Хвильовий, Яловий, Шумський...»

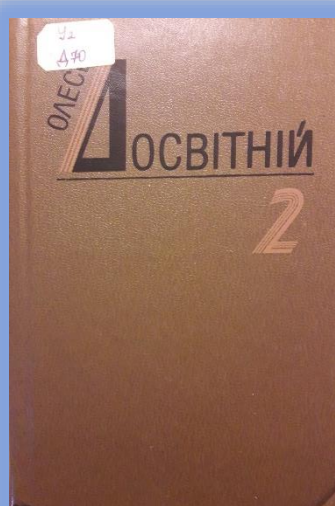
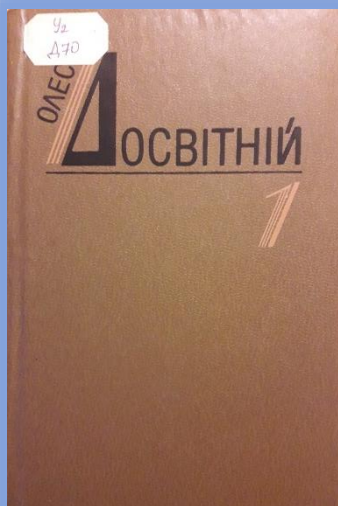
За вироком виїзної сесії Військової колегії Верховного Суду СРСР 27-28 березня 1935 року був засуджений на десять років позбавлення волі. Опісля відправлений до Соловецького табору особливого призначення.

9 жовтня «особлива трійка» УНК ВС Ленінградської області переглянула справу В. Підмогильного і визначила новий вирок – розстріл, який і був здійснений 3 листопада 1937 року.

Реабілітований В. Підмогильний посмертно 4 серпня 1956 року Військовою колегією Верховного Суду СРСР. Але в історії української літератури він ще не одне десятиліття фігуруватиме як «провідник буржуазного індивідуалізму», «Хворобливого психологізму», що так і не спромігся подолати вплив декадентської літератури. Тільки сьогодні один з основоположників української літератури ХХ століття нарешті повернувся читачам.

Текст В. Мельника

*****

Досвітній О. Твори у двох томах / Олесь Досвітній; упоряд. В.О. Косенко; передмова П.М. Федченка; худож. оформ. Ю.В. Мітченка. – К.К Дніпро, 1991.

Т.: Романи. – 572 с. – Зміст: Американці: соціальний роман. Хто: соціальний роман. Нас було троє.

Т.: Роман. – 587 с. – Зміст : Кварцит: роман. Повісті: Алай. Гюлле. Оповідання

Олесь Досвітній (Олександр Федорович Скрипаль, 1891-1934) – один з українських письменників, представників «розстріляного відродження».

До першого тому його творів увійшли романи «Американці», «Хто» та «Нас було троє», на яких виразно позначилася біографія автора: він був учасником першої світової війни, засуджений до розстрілу, але врятувався емігрував, побував у країнах Азії, Далекого Сходу, в Америці, пізніше – в Західній Європі. Багаті життєві враження, досвід революційної боротьби та журналістської діяльності знайшли своє відображення в його творчості.

До другого тому увійшли роман «Кварцит», повісті «Алай», «Гюлле» та оповідання. Для більшості героїв цих творів властиве бажання змінити життя на краще – чи то в межах особистої долі, а чи в вимірах суспільного устрою. Це бажання було притаманне й самому Олесю Досвітньому.

Досвітній О. Вибрані твори: Романи. Оповідання / Олесь Досвітній; ред. П.Г. Романов; худож. В.О. Лисецький . – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1959. -442 с.

Як видно, книга вийшла у так звані часи «відлиги», коли новою радянською владою СРСР помертно були реабілітовані невинно засуджені представники «розстріляного відродження». Однак у передмові до цього давнього видання хоча і дана належна оцінка творчості і писемному талантові О. Досвітнього, проте автор вступної статті критично віднісся до його так званих «націонал-ухильницьких манівців, на які збився було письменник в час перебування у провіді «Вапліте» та до того, що ніби «втратив правильні орієнтири.. відступившись від ідей інтернаціоналізму». Не сказано у статті і про те, що Олесь Досвітній був страчений репресивним сталінським режимом, а написано просто, що письменник помер у 1934 році.

Та все ж книга Олеся Досвітнього вийшла в світ у 1959 році, і український народ отримав можливість ознайомитися з творчістю письменника, знищеного комуністичною владою за правду.

Олесь Досвітній
(Скрипаль-Міщенко Олександр Федорович)

Скрипаль-Міщенко Олександр Федорович (літ. Псевдонім Олесь Досвітній) народився 8 листопада 1891 року в повітовому містечку Вовча (теперішній Вовчанськ) на Харківщині в багатодітній сім'ї дрібного крамаря. Початкову освіту здобув у земській чотирирічній школі, екстерном закінчив гімназію, вступив на фізико-математичний факультет Петербурзького університету, звідки був виключений, як активний учасник революційного руху.

В роки першої світової війни перебував рядовим на фронті. За революційну агітацію в царській армії був засуджений до страти, але втік за кордон. У Сан-Франциско став кореспондентом соціал-демократичної газети «Нова рада». На Україну повернувся 1918 року і відразу прилучився до боротьби проти німецько-кайзерівських окупантів. В 1919 р. вступив до КП(б)У, працював редактором газети «Галицький комуніст». За пропагандистську роботу на Галичині потрапив до варшавської в'язниці. У березні 1920 р. повернувся на Україну. Був політкомісаром і головним редактором літературно-агітаційного поїзда «Більшовик», редагував газети «Хліб і залізо», «Большевик в пути», «Селянська правда» і «Зірка» (Катеринослав). В останні роки життя виконував обов'язки головного редактора сценарного відділу ВУФКУ (Всеукраїнського фотокіноуправління), голови Українського товариства драматургів і композиторів.

Уривки з романів, повістей, оповідання, фейлетони, літературно-критичні статті друкував у журналах «Вапліте», «Червоний шлях», «Літературний ярмарок», «УЖ», «Шквал» та ін. Належав до літературних організацій «Плуг», ВАПЛІТЕ, ВУСПП.

Автор ряду книг публіцистики, оповідань та повістей «Новели» (1920), «Тюнгуй» (1924), «На чужині», «Чия віра краща?» (1925), «Алай», «Гюлле» (1927), «Нотатки мандрівника» (1929), «На плавнях», «Піймав», «Постаті», «Сірко» (1930), «На той бік» (1931), «Новели» (1932), романів «Американці» (1925), «Хто?» (1927), «Нас було троє» (1929), «Кварцит» (1932). Його твори багато разів видавалися російською, англійською, німецькою та іншими мовами.

7 грудня 1933 р. помічник уповноваженого слідчої групи секретно-політичного відділу ДПУ УРСР Гольдман, розглянувши матеріали, що звинувачували Досвітнього О.Ф. у «приналежності до української контрреволюційної організації, яка намагалась повалити радянську владу», ухвалила: «вибрати запобіжним заходом проти уникнення ним суду і слідства – утримання під вартою в спецкорпусі ДПУ».

19 грудня 1933 р. Досвітнього заарештованого в Харкові. Слідство вів уповноважений ДПУ УРСР Грушевський, який до згаданих звинувачень додав «участь в терористичній діяльності, зокрема підготовку замаху на Постишева».

На черговому допиті 29 грудня 1933 р. О. Досвітній «визнав» себе причетним до контрреволюційної організації, а 10 січня 1934 р. звернувся до слідчого із заявою, де засуджував свої злочини і просив дати можливість «відданою роботою на соціалістичному будівництві довести свою відданість великій справі партії і Радянської влади».

У звинувальних висновках слідчий запропонував судовій «трійці» ув'язнити підсудного у виправно-трудовах табори на 10 років. Заступник прокурора ДПУ УРСР наклав свою резолюцію, в якій запропонував розстріл. Судова «трійка» на закритому засіданні 23 лютого 1934 р. підтримала «вищу міру соціального захисту». 3 березня 1934 р. Колегія ОДПУ залишила вирок без змін...

На клопотання дружини письменника і за протестом прокурора **трибунал Київського військового округу 25 жовтня 1955 р. скасував постанову Колегії ОДПУ від 3 березня 1934 р. і справу припинив через відсутність складу злочину.** А 18 травня 1956 р. рішенням ЦК Компартії України Олесь Досвітній був реабілітований і в партійному відношенні (посмертно)

Текст О. Мукомели

Всі біографічні тексти взяті з книги : «З порога смерті... Письменники України – жертви сталінських репресій». Приводяться вірно з оригіналом.

Бібліотека ОІППО

Березень 2023 р.

Далі буде

